

Section 1: Chazal

1 משנה מסכת אבות פרק א:ב

שמעון הצדיק היה משירי כנסת הגדולה. הוא היה אומר, על שלשה דברים העולם עומד, על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים:

2 מדרש רבה ויקרא פרשה כב פסקה ח

רבי פנחס בשם רבי לוי אמר משל לבן מלך שגס לבו עליו והיה למד לאכול בשר נבילות וטריפות אמר המלך זה יהיה תדיר על שולחני ומעצמו הוא נדור (גדור) כך לפי שהיו ישראל להוטים אחר עבודת כוכבים במצרים והיו מביאים קרבניהם לשעירים דכתיב (ויקרא טז) ולא יזבחו עוד את זבחייהם לשעירים ואין שעירים אלו אלא שדים שנאמר (דברים לב) ויזבחו לשדים ואין שדים אלו אלא שעירים שנא' (ישעיה יג) ושעירים ירקדו שם והיו מקריבין קרבניהם באיסור במה ופורעניות באות עליהם אמר הקב"ה יהיו מקריבין לפני בכל עת קרבנותיהן באהל מועד והן נפרשים מעבודת כוכבים והם ניצולים

3 מכילתא פרשת בא פרשה ה

אמר להם משכו ידיכם מע"ז והדבקו במצות

4 תלמוד ירושלמי מסכת מגילה דף כו:

ר' יעקב בר אחא בשם ר' ייסא ללמדך שאין העולם עומד אלא על הקרבנות

5 ספרי פרשת שלח פיסקא א

תקריב ריח ניחח לה'. נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני

6 ספרי פרשת פינחס פיסקא יב

שמעון בן עזאי אומר בוא וראה בכל הקרבנות שבתורה לא נאמר בהם לא אלהים ולא אלהיך ולא שדי וצבאות אלא יו"ד וה"י שם מיוחד שלא ליתן פתחון פה למינים לרדות ללמדך שאחד מרבה ואחד ממעיט לפני הקב"ה. וכשם שנאמר ריח ניחח בשור כך נאמר בבן הצאן וכך נאמר בבן העוף ללמדך שאין לפניו אכילה ושתייה אלא שאמר ונעשה רצונו. וכן הוא אומר תהלים נ אם ארעב לא אומר לך כי לי תבל ומלואה ידעתי כל עוף הרים וזיז שדי עמדי. שומע אני שאין לפניו אכילה ושתייה שנא' שם האוכל בשר אבירים ודם עתודים אשתה אלא מפני מה אמרתי לך זבח לי בשביל לעשות רצוני וכן הוא אומר (ויקרא כב) וכי תזבחו זבח תודה לה' לרצונכם תזבחו:

7 תלמוד בבלי מסכת מנחות דף קי.

תניא אמר רבי שמעון בן עזאי בוא וראה מה כתיב בפרשת קרבנות שלא נאמר בהן לא אל ולא אלהים אלא ה' שלא ליתן פתחון פה לבעל דין לחלוק ונאמר בשור הגס אשה ריח ניחח ובעוף הדק אשה ריח ניחח ובמנחה אשה ריח ניחח לומר לך אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין את לבו לשמים ושמה תאמר לאכילה הוא צריך ת"ל אם ארעב לא אומר לך כי לי תבל ומלואה ונאמר כי לי כל חיתו יער בהמות בהררי אלף ידעתי כל עוף הרים וזיז שדי עמדי האוכל בשר אבירים ודם עתודים אשתה לא אמרתי אליכם זבחו כדי שתאמר אעשה רצונו ויעשה רצוני לא לרצוני אתם זובחים אלא לרצונכם אתם זובחים שנאמר לרצונכם תזבחו

8 זוהר חלק ב דף לד.

ועקרא דקרבנא לקודשא בריך הוא, ויהיב חולקא לסטרא אחרא, כמה דאת אמר ומחלביהו, וקין עקרא עבד מקץ ימים, רזא דסטרא אחרא, ויהיב חולקא לקודשא בריך הוא ועל דא לא אתקבל

9 זוהר חלק ג דף ח:

אמר רבי אלעזר, כמה דהוה חטאה, הכי הוה מקריב, עתירא דזמנין דלביה גס ביה, הוה מקריב תורא, בגין דלביה חשיב יתיר למחטי קמי מאריה, בינוני מקריב מן הצאן, בגין דרעותיה לאו גס ביה כל כך למחטי, מסכנא דלביה לא גס ביה, רעותיה נמוך מכלא, מקריב מההוא קליל מכלא, ואשתמודען קרבניהון דכלהו, כל חד וחד בלחודייהו, וקודשא בריך הוא דאין דינא כל חד וחד במתקלא ישרה:

רבי אחא פתח ואמר, והאש על המזבח תוקד בו וגו', והאש על המזבח תוקד בו, אמאי, ובער עליה הכהן עצים בבקר בבקר, אמאי, וכהנא אמאי, והא תנינן, אש בכל אתר דינא הוא, וכהנא מסטרא דימינא קא אתי, ורחיקא הוא מן דינא, דהא כהנא לא אזדמן בדינא לעלמין, והכא הוא בעי לאוקדא דינא בעלמא, דכתיב ובער עליה הכהן:

אלא הכי אוליפנא, בר נש דאתי למחטי קמי מאריה, הוא אוקיד גרמיה בשלהוביתא דיצר הרע, ויצר הרע מסטרא דרוח מסאבא קא אתיא, שריא ביה רוח מסאבא: ולזמנין אשתמודען קרבני דאתיין מהאי סטרא, ובעא לקרבא על מדבחא כדדמי ליה, ולא אשתצי ולא אתבטל ההוא רוח מסאבא, בין מבר נש ובין מההוא סטרא דאתי מניה, אלא באשא דמדבחא, דההוא אשא מבערא רוח מסאבא וזינין בישיין מעלמא, וכהנא בדא אתכוון לתקנא אשא, דיבער זינין בישיין מעלמא:

Section 2: Rishonim

11 ספר מורה הנבוכים חלק שלישי פרק לב

א"א לפי טבע האדם שיניח כל מה שהרגיל בו פתאום... והיה המנהג המפורסם בעולם כלו שהיו אז רגילין בו והעבודה הכוללת אשר גדלו עליה, להקריב מיני ב"ח בהיכלות ההם היו מעמידים בהם הצלמים ולהשתחות להם ולקטר לפניהם, והעובדים הפרושים היו אז האנשים הנתונים לעבודת ההיכלות ההם העשויים לשמש ולירח ולכוכבים כמו שבארנו, לא גזרה חכמתו ותחבולתו המבוארת בכל בריאותיו שיצונו להניח מיני העבודות ההם כולם ולבטלם, כי אז היה מה שלא יעלה בלב לקבלו, כפי טבע האדם שהוא נוטה תמיד למורגל, והיה דומה אז כאלו יבא נביא בזמננו זה שיקרא לעבודת השם ויאמר השם צוה אתכם שלא תתפללו אליו ולא תצומו ולא תבקשו תשועתו בעת צרה, אבל תהיה עבודתכם מחשבה מבלתי מעשה, ומפני זה השאיר השם מיני העבודות ההם והעתיקם מהיותם לנבראים ולעניינים דמיוניים שאין אמתות להם לשמו ית', וצונו לעשותן לו ית', וצונו לבנות היכל לו, ועשו לי מקדש, ושיהיה המזבח לשמו, מזבח האדמה תעשה לי, ושיהיה הקרבן לו, אדם כי יקריב מכם קרבן לה', ושישתחו לו ושיקטירו לפניו. והזהיר מעשות דבר מאלו העניינים והמעשים לזולתו, זובח לאלהים יחרם וגו', כי לא תשתחוה לאל אחר, והפריש כהנים לבית המקדש ואמר וכהנו לי, וחייב שיוחד להם מתנות על כל פנים שיספיקו להם מפני שהם עסוקים בבית ובקרבנותיו, והם מתנות הלויים והכהנים, והגיע התחבולה בזאת הערמה האלהית שנמחה זכר ע"ז והתקיימה הפנה הגדולה האמתית באומנתו, והוא מציאות השם ואחדותו, ולא יברחו הנפשות וישתוממו בבטל העבודות אשר הורגלו ולא נודעו עבודות זולתם. ואני יודע שנפשך תברח מזה הענין בהכרח בתחלת מחשבה ויכבד עליך, ותשאלני בלבך ותאמר לי איך יבאו מצות ופעולות עצומות מבוארות מאד והושם להם זמנים, והם כלם בלתי מכוונים לעצמם אבל הם מפני דבר אחר, כאלו הם תחבולה שעשה השם לנו להגיע אל כונתו הראשונה, ואי זה מונע היה אצלו לצוות לנו כוונתו הראשונה ויתן בנו יכלת לקבלה ולא היה צריך לאלו אשר חשבת שהם על צד הכוונה השניה. שמע תשובתי אשר תסיר מלבך זה החלי ויגלה לך אמתת מה שעוררתך עליו, והוא שכבר בא בתורה כמו זה הענין בשוה והוא אמרו ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים וגו', ויסב אלהים את העם דרך המדבר ים סוף וגו', וכמו שהסב השם אותם מן הדרך הישרה אשר היתה. מכוונת תחלה, מפני יראת מה שלא היו יכולים לסבלו לפי הטבע, אל דרך אחרת עד שתיגיע הכוונה הראשונה, כן צוה בזאת המצוה אשר זכרנו מפני יראת מה שאין יכלת לנפש לקבלו לפי הטבע עד שיגיע הכוונה הראשונה, והיא השגתו יתעלה והנחת ע"ז, כי כמו שאין בטבע האדם שיגדל על מלאכת עבודת רבים מן העבודות ומעשים מורגלים, שכבר נטו אליהם הנפשות עד ששבו כמושכל ראשון, ויניחם כלם פתאום, וכמו שהיה מחכמת השם להסב אותם במדבר עד שילמדו גבורה, כמו שנודע שההליכה במדבר ומיעוט הנאות הגוף מרחיצה וכיוצא בהם יולידו הגבורה והפכם יולידו רך לבב, ומולדו גם כן אנשים שלא הרגילו בשפלות ובעבדות, וכל זה היה במצות אלהיות על יד משה רבינו, על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו, את משמרת ה' שמרו על פי ה' ביד משה, כן בא זה החלק מן התורה בתחבולה אלהית עד שישארו עם מין המעשה המורגל, כדי שתעלה בידם האמונה אשר היא הכוונה הראשונה...

12 ספר מורה הנבוכים חלק שלישי פרק מו

ואומר כי כבר אמרה התורה כפי מה שפירש אונקלוס שהמצריים היו עובדים מזל טלה, מפני זה היו אוסרים לשחוט הצאן, והיו מואסים רועי צאן, אמר הן נזבח את תועבת מצרים, וכן היו כתות מן הצאב"ה עובדים לשדים, והיו חושבים שהם ישובו בצורת העזים, ולזה היו קוראים לשדים שעירים, וכבר התפשט הדעת הזה מאד, ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירים אשר הם זובחים, ולזה היו אוסרים הכתות ההם ג"כ אכילת העזים, אבל שחיתת הבקר כמעט שהיו מואסים אותו רוב עובדי ע"ז, וכלם היו מגדילים זה המין מאד, ולזה תמצא אנשי הודו עד היום לא ישחטו הבקר כלל, ואפילו בארצות אשר ישחטו שאר מיני בעלי חיים. ובעבור שימחה זכר אלו הדעות אשר אינם אמתיות, צונו להקריב אלו השלשה מינים לבד, מן הבהמה מן הבקר ומן הצאן תקריבו את קרבנכם, עד שיהיה המעשה אשר חשבוהו תכלית המרי, בו יתקרבו אל השם, ובמעשה ההוא יכופרו העונות. כן מרפאים הדעות הרעות אשר הם חללי הנפש האנושי, בהפך אשר בקצה האחרון. ומפני זאת הכונה בעצמה צונו לשחוט כבש בפסח ולהזות דמו במצרים על השערים מחוץ, לנקות עצמנו מן הדעות ההם ולפרסם שכנגדם

13 רמב"ם יד החזקה - הלכות מעילה פרק ח:ח

ראוי לאדם להתבונן במשפטי התורה הקדושה ולידע סוף עינים כפי כחו ודבר שלא ימצא לו טעם ולא ידע לו עילה אל יהי קל בעיניו ולא יהרוס לעלות אל ה' פן יפרוץ בו ולא תהא מחשבתו בו כמחשבתו בשאר דברי החול בוא וראה כמה החמירה תורה במעילה ומה אם עצים ואבנים ועפר ואפר כיון שנקרא שם אדון העולם עליהם בדברים בלבד נתקדשו וכל הנוהג בהן מנהג חול מעל בה ואפילו היה שוגג צריך כפרה קל וחומר למצוה שחקק לנו הקב"ה שלא יבעט האדם בהן מפני שלא ידע טעמן ולא יחפה דברים אשר לא כן על השם ולא יחשוב בהן מחשבתו כדברי החול הרי נאמר בתורה ושמרתם את כל חקותי ואת כל משפטי ועשיתם אותם אמרו חכמים ליתן שמירה ועשייה לחוקים כמשפטים והעשייה ידועה והיא שיעשה החוקים והשמירה שיזהר בהן ולא ידמה שהן פחותין מן המשפטים והמשפטים הן המצות שטעמן גלוי וטובת עשייתן בעולם הזה ידועה כגון איסור גזל ושפיכות דמים וכיבוד אב ואם והחוקים הן המצות שאין טעמן ידוע אמרו חכמים חוקים חקתי לך ואין לך רשות להרהר בהן ויצרו של אדם נוקפו בהן ואומות העולם משיבין עליהן כגון איסור בשר חזיר ובשר בחלב ועגלה ערופה ופרה אדומה ושעיר המשתלח וכמה היה דוד המלך מצטער מן המינים ומן העכו"ם שהיו משיבין על החקים וכל זמן שהיו רודפין אותו בתשובות השקר שעורכין לפי קוצר דעת האדם היה מוסיף דביקות בתורה שנאמר טפלו עלי שקר זדים אני בכל לב אצור פקודיך ונאמר שם בענין כל מצותיך אמונה שקר רדפוני עזרני וכל הקרבנות כולן מכלל החוקים הן אמרו חכמים שבשביל עבודת הקרבנות העולם עומד שבעשיית החוקים והמשפטים זוכין הישרים לחיי העולם הבא והקדימה תורה ציווי על החוקים שנאמר ושמרתם את חקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם

14 רמב"ן ויקרא פרק א פסוק ט

והנה בכתוב הזה טעם הקרבנות שהם אשה ריח ניחוח לה'. ואמר הרב במורה הנבוכים (ג מו) כי טעם הקרבנות, בעבור שהמצרים והכשדים, אשר היו ישראל גרים ותושבים בארצם מעולם, היו עובדים לבקר ולצאן, כי המצרים עובדים לטלה והכשדים עובדים לשדים אשר יראו להם בדמות שעירים, ואנשי הודו עד היום לא ישחטו בקר לעולם. בעבור כן צוה לשחוט אלה השלשה מינין לשם הנכבד כדי שיודע כי הדבר שהיו חושבים כי הם בתכלית העבירה הוא אשר יקריבו לבורא, ובו יתכפרו העונות. כי כן יתרפאו האמונות הרעות שהם מדוי הנפש, כי כל מדוה וכל חולי לא יתרפא כי אם בהפכו. אלה דבריו ובהם האריך:

והנה הם דברי הבאי, ירפאו שבר גדול וקושיא רבה על נקלה, יעשו שולחן ה' מגואל שאיננו רק להוציא מלבן של רשעים וטפשי עולם, והכתוב אמר כי הם לחם אשה לריח ניחוח:

וגם כי לפי שטותם של מצרים לא תתרפא מחלתם בזה, אבל תוסיף מכאוב, כי מחשבת הרשעים הנזכרים לעבוד למזל טלה ומזל שור שיש להם כח בהם כפי מחשבתם, ולכן לא יאכלו אותם לכבוד כחם ויסודם, אבל אם יזבחו אותם לשם הנכבד זה כבוד להם ומעלה, והם עצמם כך הם נוהגים, כמו שאמר (ויקרא יז ז) ולא יזבחו עוד את זבחייהם לשעירים, ועושי העגל זבחו לו. והרב מזכיר שהיו מקריבים ללבנה בכל ראשי חדשיהם, ולשמש בעלותה במזלות הידועים להם בספריהם. ויותר תתרפא המחלה באכלינו מהם לשובע שהוא אסור להם ומגונה בעיניהם ולא יעשו כן לעולם:

והנה נח בצאתו מן התיבה עם שלשת בניו אין בעולם כשדי או מצרי הקריב קרבן וייטב בעיני ה' ואמר בו (בראשית ח כא) וירח ה' את ריח הניחוח. וממנו אמר אל לבו לא אוסיף עוד לקלל את האדמה בעבור האדם (שם). והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו ומחלביהן, וישע ה' אל הבל ואל מנחתו (שם ד ד), ולא היה עדיין בעולם שמץ ע"ז כלל. ובלעם אמר את שבעת המזבחות ערכתי ואעל פר ואיל במזבח (במדבר כג ד), ואין דעתו עתה לשלול ממנו אמונות רעות, ולא נצטוה בכך, אבל עשה כן לקרבה אל האלהים כדי שיחול עליו הדבור. ולשון הקרבנות את קרבני לחמי לאשי ריח ניחוחי (שם כח ב), וחלילה שלא יהא בהם שום תועלת ורצון רק שוללות ע"ז מדעת השוטים:

ויותר ראוי לשמוע הטעם שאומרים בהם, כי בעבור שמעשי בני אדם נגמרים במחשבה ובדבור ובמעשה, צוה השם כי כאשר יחטא יביא קרבן, יסמוך ידיו עליו כנגד המעשה, ויתודה בפיו כנגד הדבור, וישרוף באש הקרב והכליות שהם כלי המחשבה והתאוה, והכרעים כנגד ידיו ורגליו של אדם העושים כל מלאכתו, ויזרוק הדם על המזבח כנגד דמו בנפשו, כדי שיחשוב אדם בעשותו כל אלה כי חטא לאלהיו בגופו ובנפשו, וראוי לו שישפך דמו וישרף גופו לזלזול חסד הבורא שלקח ממנו תמורה וכפר הקרבן הזה שיהא דמו תחת דמו, נפש תחת נפש, וראשי אברי הקרבן כנגד ראשי אבריו, והמנות להחיות בהן מורי התורה שיתפללו עליו. וקרבן התמיד, בעבור שלא ינצלו הרבים מחטאו תמיד. ואלה דברים מתקבלים מושכים את הלב כדברי אגדה:

ועל דרך האמת יש בקרבנות סוד נעלם, תכנס בו ממה שאמרו רבותינו בספרי (פנחס קמג) ובסוף מנחות (קי א), אמר שמעון בן עזאי בא וראה מה כתיב בפ' הקרבנות שלא נאמר בהם לא אל ולא אלהיך ולא אלהים ולא שדי ולא צבאות אלא יו"ד ה"א שם המיוחד, שלא ליתן פתחון פה לבעל הדין לחלוק. ושמה תאמר לאכילה הוא צריך, תלמוד לומר אם ארעב לא אומר לך כי לי תבל ומלואה (תהלים נ ב), לא אמרתי לכם זבחו אלא כדי שיאמר ויעשה רצוני:

ובתחלת ת"כ (פרשה ב ה) רבי יוסי אומר כל מקום שנאמר קרבן אמור ביו"ד ה"א, שלא ליתן פתחון פה לאפיקורסים לרדות. אלו דבריהם ז"ל. ואמת כי בפרשת הקרבנות לא נאמר לא אל ולא אלהים, אבל מצאנו והעלית עליו עולות לה' אלהיך (דברים כז ו), וכתוב לחם אלהים הם מקריבים (להלן כא ו), וקדשתו כי את לחם אלהיך הוא מקריב. וכתוב במזמור הנזכר, זבח לאלהים

תודה (תהלים נ יד). ועוד כתוב (דהי"ב כט ו - ז) כי מעלו אבותינו ועשו הרע בעיני ה' אלהינו גם סגרו דלתות האולם ויכבו את הנרות וקטרת לא הקטירו ועולה לא העלו בקדש לאלהי ישראל:

אבל הענין כלו מבואר בתורה, שנאמר (במדבר כח ב) את קרבני לחמי לאשי, ואמר (להלן ג יא) לחם אשה, שהם לחם לאשה, וממנו לאשים, ואשה לשון אש. ואמר ר"א, אשה שם התואר וטעמו קרבן אש והוא תואר למלת הכל. ובמנחה שאמר (להלן ב ב) והקטיר הכהן את אזכרתה אשה ריח ניחוח לה', יהיה תואר לקומץ. ואינו כן, אבל אשה שם, כמו אש, "ועולה אשה" כמו עולת אש ריח ניחוח לה', וכן כלם, כי טעמם כמו "לחם אשה" (להלן ג יא טז). אבל לא אמר אש ואמר אשה כמשמעו, כאשר הראה אותך בהר במתן תורה והוא הקרבן במדת הדין, והזביחה לשם ה' לבדו, שלא יתכוין לדבר אחר בעולם רק לשם ה' לבדו, וזה טעם עולה הוא, אשה הוא. ולכך אמר הכתוב (להלן כא ו) כי את אשי ה' לחם אלהיהם הם מקריבים והיו קדש, כי לאישי ה' קרבן אלהיהם. ולכך אמרו שלא הזכיר בצואות של קרבנות לא אל ולא אלהים אלא אשה ריח ניחוח לה', כי הכונה לה' לבדו תהיה, לא יכוין המקריב ולא יעלה במחשבתו רק לשם המיוחד. והוא מאמר החכמים (סנהדרין ס ב) ריקן כל העבודות כלן לשם המיוחד:

ובתורת כהנים (סוף פרק ו) לה', לשם מי שעשה את העולם. והוא מה שאמר המזמור זבח לאלהים תודה ושלם לעליון נדריך (תהלים נ יד), כי ה' עליון נורא מלך גדול על כל הארץ (שם מז ג). ואין נודרין אלא לשמו המיוחד, והוא מה שאמר אלהים אלהיך אנכי לא על זבחיך אוכיחך (תהלים נ ז ח), כאשר אמר אנכי ה' אלהיך (שמות כ ב). וזה טעם המזמור כולו, שאמר אל אלהים ה' דבר ויקרא ארץ וגו' (תהלים נ א), שהזכיר שם מלא על עולם מלא, והזכיר בהם הקרבנות, והוא שנאמר (ישעיהו ס ז) יעלו על רצון מזבחי ובית תפארתו אפאר, לאמר שיהיו הקרבנות על הרצון שהוא מזבחו ובית תפארתו יפאר בעלותם לריח ניחוח:

והנה ניחוח מן נחה רוח אליהו על אלישע (מ"ב ב טו), ותנח עליהם הרוח (במדבר יא כו), וכל קרבן לשון קריבה ואחדות. ולכך אמר ועולה לא העלו בקדש לאלהי ישראל, כי העולה בקדש תהיה לאלהי ישראל. והמלאך למד למנוח ענין הקרבנות אמר אם תעצרני לא אוכל בלחמך (שופטים יג טז), שאם יעשה לו לחם לא יקבל ממנו כי הוא פגול וזבח תועבה לשם, אבל אם תעשה עולה לה' לבדו תעלנה, ותהיה לרצון על אשה ה', ואז עלה בלהב המזבח. והנה הענין מפורש ומבואר, וה' הטוב יכפר בעד:

15 ריטב"א ספר הזכרון פ' ויקרא

ואומר אני כי הקבלה האמיתית אשר היתה לרבי ז"ל בעניני הקרבן אמיתית [וכן] טעמו של הרב המורה ז"ל בזה נראה חלוש מאד גרם לרבי ז"ל לקנות כל מה שקנתר לקדוש התורה וקדוש השם ית' בקרבנות ודעתי ברב המורה ז"ל בטעם זה ובטעמים רבים אחרים שכתב במצות כי לא מאשר יאמין הוא שהוא עקר טעם המצוה היא אלא שרצה לתת קצת טעם בהם עד שאפ' ההמון שבו ודע להשיב בהם גם לאפיקורוס בדברים שכליים קצת... והאמנם כי טעם הקרבן עמוק עמוק מי ימצאנו ואף רב' ז"ל קבלתו נתקשה בו ואין למקובלים בו כי אם טפה מן הים. ומה שלא [מנון] רז"ל טעם הקרבנות מכלל החוקים כדאיתא בספרי ובילמדנו ובמקומות אחרים כבר כתבתי בספר הדרשות בפרש' ויקרא טעם נכון לפי קוצר דעתי. ועם כל זה שדברי רבינו ז"ל בטעמו דברי אלהים חיים מה שכתב על הרב המורה לא עיין בו יפה כי קנאת לבו לשם ית' הבהלתו מלעיין בלשון רבינו המורה ז"ל.

ולפי דעתי אין ספק שימצאון בדברי המורה ז"ל דברים שאינם בפי חכמי האמת או חכמים אחרים אך לפי הדרך שדורך בה רב' המורה לא ימצא בו טעות ולא דרך סתירה והפך, כי בתכלית השמירה וחכמת ההגיון שמר את עצמו בדבריו...

ודבר הקרבן היה קדום מימי אנוש כמו שכתוב בחבורו בהלכות ע"ז ונח הבא אחריו אם הקריב לשם לבדו באותן הדורות לא כבני דורו שזבחו לאלהים אחרים הנה הסכימה דעתו לדעת המקום שצוה בזה אחר תורה, וכן נאמר בקרבנו "ירח את ריח הניחוח" כדרך שנאמר אחר הצואה. וכבר כתב הרב ז"ל במורה בסוף ספרו בענין ספורי התורה שבאו כלם לתועלת הכרחי אם לאמת דעת שהוא פנה מפנוה התורה או לתקן מעשה מן המעשים אם כן אף קרבנו של נח לדעתו בא לפנה מפנוה התורה והיא הרחקת עבודה זרה שהיא גדולה מאד ועצומה אצל המורה כאשר גלה בכמה מקומות ולכן לדעתו נדחה שבת בקרבנות ואף לפי טעמו ז"ל. ודבר קין והבל אלמלא שנתעלם מרבינו ז"ל דעת המורה בדבר קין והבל היה עוצר בקולמסו מלומר מה שאמר על הרב ז"ל. גם בלעם אחר מתן תורה הית והקריב פר ואיל ותלמד כן מאומתו. גם הוא לא היה מצרי ולא כשדי ולא גר בתוכם כאומתנו עד שיעשה כמותם. קצרו של דבר אין למורה תשובה לפי שטתו.

(הערה מאת הרב ח.ד. שעוועל: ונ"ל שכונן הריטב"א למה שכתב המורה (ב:ל): וממה שצריך שתדעוהו גם כן ותתעורר עליו אופן החכמה בקריאת בני "אדם" קין והבל, והיות קין הוא ההורג להבל "בשדה" ושהם יחד אבדו אף על פי שנמחל לרצוח ושלא התקיים המציאות אלא לשת.)

16 רלב"ג מלכים א פרק יא פסוק מ

התועלת הראשון הוא להודיע שאין הכונה בקרבנות ההזבחה וההקטרה אך הכונה בהם הוא מה שיעידו עליו מסודות המציאות אשר יעמדו עליו המיוחדים לזאת העבודה המתבוננים בה באורך הזמן ולזה לא יקובל בזה תועלת אלא כשנעשה על ידי הכהנים אלא שהתורה התירה לעשות כל איש הישר בעיניו לזבח ולקטר בבמות עד בואם אל המנוחה ואל הנחלה כמו שנזכר בתורה כדי שיתישרו לעבודת הש"י מפני מה שהוטבעו בו מהעבודות הנעשות לאלהים אחרים יחשבו שלא יהיה הש"י אלוה אם לא יעבדוהו בזה האופן ולפי שהעבודה הזאת הנעשית בבמות אינה מכוונת מצד עצמה בצד מן הצדדין תמצא שזכר בזה המקום בשלמה

שהיה מזבח ומקטר בבמות בתאר יראה ממנו שלא היתה פעלתו זאת משובחת וכבר יתבאר זה באמרו ויאהב שלמה את ה' ללכת בחקות דוד אביו רק בבמות הוא מזבח ומקטר כאלו אמר שבזה הענין עשה מה שאינו ראוי לעשות:

17 ספר עקידת יצחק - שער נז

הנה לא ימנע משהיו אלו הקרבנות הנקרבם לגבוה שכן ושוחד אליו יתברך, תחת הכעס שהגיע לו ממעשי החוטא, במ יתרה ויתפייס, כדרך המלכים המתפייסים בעבודת מתנה. או שיהיו בתורת קנס ועונש על החוטא, ופרוע פרעון על חטאתו אשר חטא, ואם לא יגיע אליו יתעלה תועלת כלל, כענין עונשי הגוף אשר יצוום הדתות. או שיהיו לתועלת המקריבם משרתי המזבח אשר חלק זבחימו יאכלו. או להשחתת הקרבים והפסדם: ...

ואולם המין הזה מקרבנות שהטילם הכתוב על החוטאים איש בחטאו, כבר נזכר לומר שהן באים לצורך החוטא, להטיל בו גערה ותוכחה על חטאתו אשר חטא בה. ואם אין שום ערך בינו לבין אלהיו, לא מפני זה יפטר וילך לו. אבל היה החסד האלהי להגביל עינו ולפשרו כפי הראוי לתועלת הכללי, כדי שלא תנעול דלת התשובה בפני החוטאים. והוא אחד מהענינים שיותר האל יתעלה האצל האומה הזאת, ממה שיאות לו מגדולתו בכל שאר הדברים...

והכלל, שזה המין מהקרבנות לא יקשה עלינו מציאות כוונתו, וגם לפי דרכו יצדקו מאד הכתובים המורים על צרכם, עם אותם שיורו שאין חפץ השם יתברך בהם, כי טוב הוא לאדם שלא יחטא, משיחטא ויביא קרבן, וכמו שאמר החכם (קהלת ד') "וקרוב לשמוע מתת הכסילים זבח אשר אינם יודעים לעשות רע". יאמר זה על הקרבנות המצויים בתורה על השגגות הנעשות בלא יודעים. ואמר, כי יותר טוב וקרוב לשכל לשמוע דברי התורה והמצוה, עד שידע ויכיר בין טוב לרע לפי התורה, ממה שיעזב אל הפתיות ויבא בהם לידי שגגות המחייבות להביא עליהם זבח, לפי שלא ידעו בעשות הרע. ועל זה הדרך יתבאר כל הכתובים המרחיקים אותם, ואם הם רבים לא אאריך בביאורם רק מה שיבואו לפי דרכנו. ובהמשך דרכנו נוסף על מה שדברו בהם הראשונים בפירושיהם:

אמנם המין השני מהקרבנות, אשר בלי עון ירוצו ויכוננו, כגון זבחי שלמים נדר או נדבה, עולות ראייה, חנוכת המזבח, וחנוכת הבית וכדומה, הוא מה שיקשה מאד טעמו על השכל האנושי, כי לא יוכל למצוא מה העבודה הזאת ומה טעם יש בה. עד שהזרות והקושי הזה הכריחו לרב המורה ז"ל לכתוב מה שכתב (בפרק ל"ב מהחלק הג') שכלם הם מכוונים מהתורה האלהית על הכוונה השניה, ולבער גלולי עבודת אלילים המורגלת ראשונה, ואין אחד מהם שיהא מכוון לעצמו, ותלה סברתו זאת במאמר ירמיהו (ז) כי לא דברתי את אבותיכם ולא צויתים ביום וגו' על דברי עולה וזבח, כי אם את הדבר צויתי אותם לאמר שמעו בקולי וגו'. ויתר הכתובים אשר יובן מהם שאין חפץ השם יתעלה בקרבנות, כמו שאמרנו. וכבר השיגוהו האחרונים (רמב"ן ויקרא) בטענות חזקות, והכו על דקדק סברתו זאת מכות גדולות ונאמנות, לא זורו ולא חובשו, מטעם רבוי הקרבנות וחמר דקדוק ענינם ופרטם ורובי תורתם ומשפטיהם וכל הלכותיהם שאי אפשר שיהיה הכל ללא דבר:...

סוף דבר, שהקרבנות אצל הרב ז"ל, כדברי הצומות וזעקתם, שוה בשוה אלו ואלו, שלא יבוקשו בבחינת עצמן כי אם על הכוונה השניה. ובה האריך וכפל דברים:

ומאד אפלא מזה האיש, כי מנהגו בכל מה שביארו בספר ההוא או רבו, לטמא הטהרות, ולפגל הקדשים, ולפחות לגלות מומים נסתרים. ועתה משתדל לטהר ולתקן את הדמאי בתענועים ודברי הבאי. שאם כדבריו, מה צער היה לו לרב בטעם הקרבנות, שהוצרך להקדים חידות ומשלים מפליאות הטבע ותחבולות המנהיג, היה לו לומר שמעשה הקרבנות והתפלות והצומות והדומה מהם כלם הם ממין אחד, והוא לחזק אמונת מציאותו יתעלה והשגחתו ולסבב הבקשה והתחלת מאתו יתעלה לא מהזולת.

18 רבנו בחיי על ויקרא פרק א פסוק ט

ועל דרך השכל ענין הקרבנות ותועלתם הוא, כי כל חוטא הן במחשבה הן במעשה הוא מצד רוח הטומאה שהוא מתלבש בו, וכאשר ירצה שיתכפר לו יצטרך שיכלה ויבריא ממנו אותו רוח הטומאה, ועם זה היה נטהר ומכופר ולכך יש לו להקריב העז או השעיר שהם מחלק רוח הטומאה ומהצד ההוא ואש המזבח תשרוף ותכלה הכל ביחד שהרי החוטא שרף את עצמו באש של יצר הרע ותבוא אש המזבח ותשלוט עליו לכלותו לגמרי כליון חרוץ, וזהו שאמרו (יומא כא ע"ב) אש אוכלת אש, אש של מזבח אוכלת אש אחרת של מעלה, וכן למטה אש אוכלת אש של מזבח אוכלת אש של יצר הרע ועל כן לא תכבה לעולם:

אבל ענין הקרבנות אשר הם מימות עולם, הוא ענין פנימי וסוד נעלם, ולדרך היחוד מדריגה וסולם, אעורר עליו, אליו אשא דעי בדרך הזה הרביעי, כל היודעו חייב להעלימו ולהסתירו, ואין ראוי לו למוסרו כי אם לכבוד יוצרו, ליחידים החסידים החרדים אל דברו, הלא סיבת סודו לפניך אקיים ברמזים קרובים, למבין מדבש מתוקים, וממי שאינו מבין רחוקים, כי הדברים עתיקים, מים עמוקים:

על דרך הקבלה אומר כי הקרבן הוא היחוד, וזהו לשון קרבן כלומר קירוב הכוחות ושמותיו של הקב"ה, וכל מי שהוא מקריב אליו השמות הוא מיחד, וכשאמר והקטיר הכהן את הכל המזבחה בתוספת ה"א, לא בא לסתום כי אם לפרש, כי הוא ה"א אחרונה שבשם המקבלת תחילה ונקראת מזבח, ומשם תתחיל המחשבה מעילוי לעילוי עד המחשבה הטהורה, וכן תמצא בדברי הימים ב (כט, כז) ויאמר יחזקיהו להעלות העולה להמזבח, לא אמר למזבח אלא להמזבח בתוספת ה"א, וכן ועולתך ידשנה סלה

(תהלים כ, ד), בתוספת ה"א. עולה אשה, אמר עולה כי עשן הקרבן היה עולה עד ה"א והה"א מגעת אותו משם ולמעלה, ואחר כלות העשן חוזר הבשר ומתהפך לאש וזהו שאמר אשה, ואחר שיתבטל האש חוזר להיות רוח, ואותו רוח מתקרב ומתערב להתיחד ברוח וברוח עד המחשבה הטהורה וזהו שאמר ריח כלומר המשכת הרצון והשפע היורד לה' כלומר למדת רחמים, וזה לשון ריח ניחוח לה', מלשון נחה רוח אליהו על אלישע (מלכים ב ב, טו), כן הרוח העליון תנוח ותרד למדת רחמים שהוא קיום העולם, וזהו ביאור מלות עולה אשה ריח ניחוח לה', כי מתחילה יש להעלות האשה לה' וריח הוא המשכה מלמעלה להוריד לה':

19 ריקאנטי בראשית פרק ד פסוק ג

דע כי הקרבן מקרב הכחות ומאחדם זו לזו ועל כן נקרא קרבן. כדאיתא בספר הבהיר [אות קח - קט] בעת שישראל מקריבין קרבן לפני אביהם שבשמים מתייחדים יחד, והיינו ייחודו של אלהינו, דאמאי איקרי קרבן על שם שמקרב הצורות הקדושות, כד"א [יחזקאל לז, יז] וקרב אותם אחד אל אחד לך לעץ אחד והיו לאחדים בדרך. ואמר ריח ניחוח, כי אין ריח אלא באף, ואין ניחוח אלא לשון ירידה כדכתיב [ויקרא ט, כב] יורד ומתרגמין ונחת, ע"י ריח הקרבן הרוח יורד ומתיחד בצורות הקדושות ההם ומתקרב אליהם על ידי הקרבן, והיינו דאיקרי קרבן. והדין נקודה אתיא דרך הצינורות להדין אתייתא על ידי דריח הקרבן, ומיד יורד דכתיב ריח ניחוח ליי' שיוורד יי' ליי', רוצה לומר כי על ידי הקרבן מתאחדין וכל ספירה משפעת לחברתה. ויש מפרשים בעבור כי מדת הדין נתמנית ליפרע מן העבירות, ולכל עון יש לו קרבן ידוע לרצות בו מדת הדין, על כן אמר שיוורד יי' ליי', רוצה לומר מתהפך ממדת הדין למדת רחמים.

20 ספורנו ויקרא פרק א פסוק ב

אדם כי יקריב מכס. כי יקריב מעצמכם ביודיו דברים והכנעה, על דרך ונשלמה פרים שפתינו וכאמרו זבחי אלהים רוח נשברה כי אין חפץ בכסילים המקריבים בלתי הכנעה קודמת...

Section 3: Later sources

21 אברבנאל ויקרא, הקדמה

דברי המורה וכבר התתכם הנרבוני להשיג על כל זה כפירושו לאותו פרק הנז' באמרו שלא אמר הרב הנזכר שצוה השם על הקרבנות על הכונה השנית להרחיקם מהע"א אבל אמר שהעבודה המורגלת לנחשב באלוה היה הקרבן ושלא גזרה החכמה האלהית להניחו לגמר מפני הרגל שהיו מורגלים בו. ואין דברי הנרבוני ואמתיים ולא מספיקים בהתר הזה. אבל אמתת הענין הוא שהרב המורה סובר שהתפלה והתחנה והתלמוד תורה דברי הצומות וצעקותם ציצית ותפילין מזוזה ודומיהם מהעבודות עם האמונות האמתיות הם המצוות שצוה אותם והקב"ה על הכונה הראשונה ולכן היו בכל מקום ובכל זמן אמנם הקרבנות לא היו כן כמו שאמר שמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה ולא ג"כ בכל זמן. אבל צוה ליחד בית אחד במקום אשר יבחר השם ושלא יקריבו בזולתו וגם שלא יקרב איזה איש שיזדמן אלא מזרע אהרן הכהן. וכל זה מורה היות הכונה האלהית למעט זה המין מן העבודות ושלא נצטוו אם כן הקרבנות על הכונה הראשונה כתפילות ושאר המצות.

22 ספר גבורות השם - פרק ח

ובזמן שאין בית המקדש קיים סדר הקרבנות הסרת החטא. והוא דבר נפלא איך סדר הקרבנות עומד במקום הקרבן, כי אין קרבן זולת הקירוב והדבוק בו יתברך, לצאת מן החטא לשוב אליו יתברך

23 ספר גבורות השם - פרק ט

ולפיכך כל ענין הקרבנות להורות כי השם יתברך יחיד בעולם ואפס זולתו, ולכך לא תמצא בכל הקרבנות לא אל ולא אלהיך רק שם המיוחד, כי הקרבנות כמו שהם להורות על אחדותו שכל הנמצאים במדרגת רוממותו ומעלתו נחשבים לאפס והכל שב אליו שאין דבר נמצא זולת מחסדי ה', אבל באמתת מציאותו הכל שב אליו ואין כאן בריאה כלל, וזהו שלימותו יתברך שאין מציאות זולתו. ולפיכך הספר השלישי מן התורה מדבר בהקרבנות הקרבן וכל הדברים אשר צריך לכהנים עובדי ה'...

24 משך חכמה על ויקרא הקדמה

הקדמונים נחלקו בטעם הקרבנות, המורה (ח"ג פ' לב) אמר כי הוא להרחיק לב האדם מע"ז, והרמב"ן (פסוק ט) וסייעתו אמרו כי הוא לקרב כל הכוחות העולמות, והוא ענין עלעקטרי רוחני אשר בפעולות הכהן יעשה גבוהות בעולמות שונים כידוע, ואולי יש להכריע, כי קרבנות במה הם רק להרחיק ע"ז מלבבות עמו ישראל, לכן צוה כי יקטירו לשם שמים, לא כן קרבנות בהמ"ק המה ודאי לקרב העולמות ולחבר דודים, [ומצאתי אח"ז בדברי רלב"ג בתועליותיו במלכים על קרא דרך בבמות הוא מזבח ומקטיר שאף שהיו מותרות אין בהם כונה עצמית יעו"ש] (מלכים א' ס"פ יא תועלת א). ומקור לזה, הוא דתנן ריש פרת חטאת (זבחים ק"ג) אין ריח ניחוח בבמה קטנה, הרי דקדשי במה אינם לריח נחוח. ובזה יובן דא"ר נתן הנודר כאילו בנה במה כו' (נדרים כב), היינו, שבמה הוא לגדור עצמו מע"ז, אבל בזמן שבהמ"ק קיים הוא עושה רשע במה שגודר עצמו מע"ז בה דבונה במה, הלא ה'

בהיכל קדשו ויכול להקריב במקדש, כן הנודר הוא רוצה לגזור עצמו בנדר, אבל הוא מוסיף פשע, שכבר גדרתו התורה באזהרותיה המאירות עינים ודו"ק.

25 Rabbi S.R. Hirsch, commentary to BeReishit 8:20

Our offerings are directed to the aspect of God's rule that desires not destruction, but life. ה' is the source of all life and of all future existence, and He is ready at all times to grant new life, new vigor, and a new future. Symbolically, one offers his own life in order to win new life from God; one offers oneself up to God in order to be consecrated by God and to be elevated to a holy life on earth. One does not bring an offering to a vengeful, angry, bloodthirsty god. Rather, one who brings an offering devotes to God's Will, every pulsebeat, every nervous impulse, all muscular strength. To make an offering means to win from God eternal life. One does not offer up an animal; one offers up himself through the animal. When a person offers an animal before God and leans his hand upon it; when he slaughters it, collects its blood, dashes its blood upon the altar, and surrenders its head, legs, breast, and carcass to the flames - in doing so he offers to God his own blood, his own mind, his own muscular strength, and surrenders himself completely to the fire of God's Will, as set down for Israel in the Torah.

26 Rabbi S.R. Hirsch, commentary to VaYikra 1:1

We have no word in Western languages that adequately conveys the concept inherent in the Hebrew term קרבן. The common German translation *Opfer*, deriving from the Latin *offero*, is related to "offering" in meaning; but unfortunately, in the sense of "sacrifice," it has taken on the connotation of destruction, annihilation, and loss - a connotation that is foreign and antithetical to the Hebrew concept of קרבן.

Even the original meaning of the term *offero*, in the sense of "offering," does not correspond to קרבן in its full sense. For the idea of an offering implies a prior request or need on the part of the one to whom the object is offered; the purpose of the offering is to meet his request or to satisfy his needs. There is no distinction between an offering and a gift, a present. The concept of קרבן however, is far removed from all of these; it is never to be understood as a gift or a present. It is found solely in the context of man's relationship to God, and can only be understood on the basis of the meaning of the root קרב.

The meaning of קרב is in accord with its plain sense: to draw closer, to arrive at a close relationship with someone. It follows, then, that the purpose and the result of הקרבה is a positive attainment, the realization of a more noble existence, and that the opposite - destruction, annihilation, and loss - should not be ascribed to it. It also follows that קרבן serves to meet the needs of the מקריב, and not the needs of the One to Whom the קרבן is brought near. The will of the מקריב is that something of his own should come into closer relationship with God. This is the very essence of a קרבן; and the act that is designed to bring this about is called הקרבה.

27 שמונה קבצים א:תתכו

בתמיד היתה כלולה כללות נוצי החיים של הנפש הבהמית של כל ישראל, והיה מתעלה בכלל ע"י הקרבתו, ועמו היו מתעלים כל נוצי החיים שירדו בכל עונה מעונת היום ע"י ההליכה השפלה של החיים. ולא עוד אלא שהכחות הירודים וההרגשות והרצונות, המחשבות והמעשים, הנגררים עמהם, היו מתרוממים למעלה למעלה, והיו העונות מתכפרים, ורישומם נמחק, והם מתהפכים לזכיות, ואור ד' מתדבק ומתחבר עם נשמת האומה כולה ע"י עליה זו, קרבני לחמי לאשי. ורשימה גדולה מעליה זו ירגיש כל אחד מישראל, לפי מעלתו, מאמירת פרשת התמיד בכל יום, שהיא עושה בסגולתה מעין פעולתה העליונה של העשיה הגמורה. וכפי אותה המדה, שהמעשה הגמור הוא יותר חזק מהאמירה, היו כחות החיים יותר חזקים, וממילא גם כחות הבהמיות, וירידתם העמוקה יותר חזקה, וממילא היתה העליה יותר אמיצה, וצריכה לכח יותר מרובה. כמובן יש להחיים, המפעמים בכח רב, ערך יותר עליון, באין ערוך ואין דוגמא כמעט, לגבי החיים שהם רק צל חיים לעומת החיים הגמורים כשהם מלאים בחיים, בעת אשר הכבוד עומד במלא קומתו וזיו חיו, ובבית חיינו. אבל חסד עליון אינו עוזב אותנו, וגם בעבודתנו בחר בנו לחלקו, ומעשינו הקטנים עם שיח שפתותינו עושים גדולות ונצורות, שבמלאת החיים בכל צביונם רק אז יגלה ערכם הנשגב.

28 שם תתכח

הגבהנו את היסוד של נפש הבהמית, שלנו ושל כל העולם כולו, אז בצאתנו ממצרים, לאט לאט, ממועד יציאתנו, משיעבוד עם שבשר חמורים בשרם, והנגנו הולכים ועושים זה תמיד בפרק זה. מתחילים אנו עם העומר, מאכל הבהמות המקור שהם שואבים ממנו כח החיים שלהם, ונפשנו הבהמית ונפש העולם כולו מתרוממה, לאט לאט מתרוממת, מטהרת מטומאתה, מזדככת

ומתעלה, יוצאת מצורת בהמה לקבל אור צורת אדם, יוצאת מתכונת שעורים לתכונת חיטים. ואנו באים לחוג את חג השבועות, יום אשר עמדנו בקומה הרוחנית הגמורה שלנו, וזיו הקוממיות מתחדש עלינו בכל שבועות. חמושים אנו בכל כח עז החיים של נפש הבהמה והיא בעצמה עלתה, נתעדנה ונזדככה, ועז לה, ויפעה לה, נטהרה וצוחצחה, והיא מוכנת להתחבר בחיבור אמיץ לצורת האדם השלמה, שאור הדעת העליון, האצילות הגמורה, שורה עליו, הדעת העליונה, בשני ערכיה הכלליים, הדעת המעשית והדעת השכלית הרוחנית העיונית. שתיקה בחוברת עולים ברוממותם, בשתי הלחם של חיטים, מאכל אדם, מאכל הנותן דעת. גם התינוק אינו יודע לקרא אבא ואמא עד שיטעום טעם דגן, אבל הדעה המובלטת בבירורה - בחטה היא, שכוללת כב אותיות הדיבור במספרה, ותחת האלמות הבהמית, קול התור של תורה, הדיבור המלא, נשמע בארצנו.

Section 4: Who's who?

Rambam – Rabbi Moshe ben Maimon (Moreh Nevokhim) – Spain & Egypt: 1135 – 1204

Ramban – Rabbi Moshe ben Nachman – Spain: 1194 – c. 1270

Ritva – Rabbi Yom Tov ben Avraham Asevilli – Spain: 1250-1330

Ralbag – Rabbi Levi ben Gershon – France: 1288-1344

Akedat Yitzhak - Rabbi Yitzhak ben Moshe Arama – Spain: c.1420 - 1494

Rabbenu Bachya – Rabbi Bachya ben Asher Spain: d 1340

Rikanti – Rabbi Menachem ben Binyanim Italy: c.1250 – c.1310

Seforno – Rabbi Ovadiah ben Yaakov – Italy: c.1475 – 1550

Rabbi Yitzhak ben Yehudah Abarbanel – Portugal, Spain & Italy: 1437 – 1508

Maharal – Rabbi Yehudah ben Betzalel – Prague: c.1520 - 1609

Meshech Chochmah – Rabbi Meir Simchah of Dvinsk – Latvia: 1843 - 1926

Rabbi Avraham Yitzchak HaKohen Kook – Lithuania & Israel: 1865 – 1935